

EEN PUBLICATIE VAN
STICHTING SOCRATES
ONDER REDACTIE VAN
DICK MIDDELHOEK

Sprookjes voor hoogopgeleiden

Humanistische
antwoorden op
Harari's 'Homo Deus'

ISVW UITGEVERS

Sprookjes voor hoog- opgeleiden

Humanistische antwoorden
op Harari's 'Homo Deus'
onder redactie van
Dick Middelhoek

ISVW UITGEVERS

Inhoud

	Voorwoord	7
	Lieteke van Vucht Tijssen, voorzitter stichting Socrates	
	De Socrates-hoogleraren per herfst 2019	10
	Ontstaan en ontwikkeling van humanistische bijzondere leerstoelen 1951-2019	13
	Bert Gasenbeek, directeur Humanistisch Historisch Centrum	
I	Over big data, kennis en de rol van de wetenschapper	25
	Interview met Denker des Vaderlands Daan Roovers	
II	Over ecohumanisme	33
	Marc Davidson	
III	Harari, ethiek en techniek	39
	Interview met Neelke Doorn	
IV	Wie heeft de regie? Harari, humaniteit en A.I.	47
	Interview met Joachim Duyndam	
V	Naar een postkoloniaal en ecologisch humanisme	55
	Interview met Yolande Jansen	

VI	In de zwarte doos. Over Harari, algoritmen en zelflerende A.I. Elselijn Kingma	65
VII	Denken over het goede leven Interview met Jeannette Pols	73
VIII	Harari's <i>Homo Deus</i> : sprookjes voor hoogopgeleiden Heleen Pott	81
IX	Belichaamde wezens in een betekenisvolle wereld Interview met Erik Rietveld	89
X	Op weg naar een duurzame arbeidsmarkt Interview met Joop Schippers	97
XI	Harari en de aandachtseconomie Cor van der Weele	103
	Nawoord Dick Middelhoek, bestuurslid stichting Socrates	111
	Noten	113

Voorwoord

Stichting Socrates is een stichting van het Humanistisch Verbond. Haar doel is om een wisselwerking tot stand te brengen tussen het humanisme en het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Ze stelt daarom bij alle Nederlandse universiteiten bijzondere leerstoelen in. De op deze Socrates-leerstoelen benoemde hoogleraren doen onderzoek en geven onderwijs op het gebied van actuele wetenschappelijke en maatschappelijke vraagstukken vanuit een humanistisch perspectief. Ze stimuleren de kritische reflectie op hun eigen vakgebieden. Ze houden de wereld van het humanisme op de hoogte van wetenschappelijke ontwikkelingen op de korte en de lange termijn en de maatschappelijke consequenties daarvan. Het is de bedoeling dat ze, door hun humanistische perspectief in te brengen, bovendien de intellectuele en morele kwaliteit van het publiek debat bevorderen. Om deze publieke uitdaging vorm en inhoud te geven organiseert stichting Socrates onder meer de Socrates summerschool.

In haar keynote voor Socrates summerschool 2019 laat onze Denker des Vaderlands, Daan Roovers, zien dat de wetenschappers van vandaag zich, dankzij de digitale revolutie, niet meer kunnen terugtrekken binnen de muren van de universiteit. Ze schetst die revolutie als een geweldig emancipatieproces waarbij iedereen onmiddellijk toegang

kan krijgen tot alle informatie die zij of hij wil. Wetenschappers blijven daarbij niet buiten schot. In het gesprek met haar in deze bundel stelt ze het zo:

‘Het publiek wacht niet meer tot de resultaten van onderzoek na afloop bekend worden gemaakt. Het komt al veel eerder aan boord en bemoeit zich met de kennisagenda. Het grasduint bovendien zelf in allerlei data, wetenschappelijk getoetst of niet. Wetenschappers komen daarmee zelf meer en meer tussen het publiek te staan. Ze zullen zich toenemend in het publieke debat moeten begeven.’

Dat geldt voor Socrates-hoogleraren al helemaal. De voornaamste stakeholders van stichting Socrates, de universiteiten en het Humanistisch Verbond, vinden het leggen van een verbinding tussen wetenschappelijke ontwikkelingen en het maatschappelijk debat daarover een belangrijke rol van Socrates-hoogleraren. Een summerschool is daar een aantrekkelijk podium voor.

In het weekend van 31 augustus op 1 september 2019 vond de eerste Socrates summerschool plaats bij de ISVW in Leusden. Acht van de elf Socrates-hoogleraren en drie gastsprekers hebben in dialoog met zeventig deelnemers hun gedachten laten gaan over de gevolgen van de digitale revolutie zoals Yuval Noah Harari die schetst in zijn spraakmakende boek *Homo Deus*. Eenieder heeft een eigen invalshoek gekozen. Zo konden veel facetten van Harari's boek aan de orde komen, lopend van vragen als ‘Wat is een algoritme en wat doet een algoritme met data?’ tot ‘Wat is de mens?’. Ook de vormgeving varieerde. Soms legde een hoogleraar direct een vraag bij het publiek neer

en werd de bijdrage meteen socratisch van aard. Dan weer presenteerde zij of hij een eigen verhaal en nodigde de zaal uit om mee te discussiëren. Er werd zelfs al filosoferend gewandeld. In deze bundel vindt u de bijdragen in een gecondenseerde vorm terug. Opnieuw verschilt de vorm. Een aantal vond het leuk om geïnterviewd te worden. Anderen hebben zelf hun bijdrage gecompriëerd.

Ten slotte: onder de nieuwe publieke wetenschappers woedt een discussie over de vraag of er in dit digitale tijdperk nog papieren dragers als output bij dit soort bijeenkomsten moeten zijn. Gelukkig houdt het boek het als papieren drager al eeuwen uit. Om de inzichten en de inspirerende ideeën die in deze summerschool onderwerp van gesprek zijn geweest ook in dit tijdperk houdbaarheid te verlenen, lijkt ons een boek voorlopig nog de beste manier. Ik wens u veel lees- en denkplezier.

Lieteke van Vucht Tijssen, voorzitter stichting Socrates

De Socrates-hoogleraren per herfst 2019

Erasmus Universiteit Rotterdam:

Prof. dr. Heleen Pott, Socrates-hoogleraar ‘Kunst en samenleving in humanistisch perspectief, in het bijzonder de geschiedenis en actuele vormen van cultuurkritiek en cultuurpolitiek’, van 1999 tot 2019

Technische Universiteit Delft:

Prof. dr. mr. ir. Neelke Doorn, Socrates-hoogleraar ‘Humanisme in relatie tot techniek en klimaatverandering’, sinds 2017

Technische Universiteit Eindhoven:

Prof. dr. Elselijn Kingma, Socrates-hoogleraar ‘Filosofie en Techniek vanuit Humanistisch Perspectief’, sinds 2011

Universiteit van Amsterdam:

Prof. dr. Jeannette Pols, Socrates-hoogleraar ‘Social Theory, Humanism and Materialities’, sinds 2012

Universiteit voor Humanistiek:

Prof. dr. Aagje Swinnen, Socrates-hoogleraar ‘International Humanism and the Art of Living’, sinds 2016

Universiteit Maastricht:

Prof. dr. Marc Davidson, Socrates-hoogleraar ‘Filosofie van duurzame ontwikkeling vanuit een humanistisch perspectief’, sinds 2015

Universiteit Maastricht:

Prof. dr. W.J. Dondorp, Socrates-hoogleraar ‘Respect voor Toekomstige Personen; Betekenis van het Humanistisch Perspectief voor de Ethiek van de Humane Reproductieve Genetica’, sinds juni 2019

Universiteit Twente:

Prof. dr. Erik Rietveld, Socrates-hoogleraar ‘Filosofische reflectie op ontwerpen en maatschappelijk inbedden van technologie, met bijzondere aandacht voor humanisme’, sinds 2017

Vrije Universiteit Amsterdam:

Prof. dr. Yolande Jansen, Socrates-hoogleraar ‘Humanisme in relatie tot religie en seculariteit’, sinds 2012

Wageningen Universiteit:

Prof. dr. Cor van der Weele, Socrates-hoogleraar ‘Humanistische wijsbegeerte, in het bijzonder met betrekking tot de relatie tussen mens en natuur’, sinds 2011

Rijksuniversiteit Groningen:

Prof. dr. Joakim Sandberg, Socrates-hoogleraar ‘Economie en financiën vanuit humanistisch perspectief’, sinds 2018

Ontstaan en ontwikkeling van humanistische bijzondere leerstoelen 1951-2019¹

Wetenschap en cultuur

In 1951 vestigde stichting Socrates de eerste humanistische bijzondere leerstoel, ‘in de wijsbegeerte in het bijzonder met betrekking tot de humanistische levens- en wereldbeschouwing’, bij de Technische Hogeschool te Delft. De classicus Libbe van de Wal, vooraanstaand lid van het Humanistisch Verbond, ging deze leerstoel bekleden.

Waarom gaf het nog maar pas in 1946 opgerichte en kleine (6.500 leden) Humanistisch Verbond (HV) prioriteit aan het vestigen van een humanistische bijzondere leerstoel? De redenen daarvoor hangen volgens mij direct samen met de ontstaansredenen van het HV zelf.

Tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog groeide bij ongodsdienstige mensen als Jaap van Praag, Garmt Stuijveling, Jan Brandt Corstius en vele anderen het besef dat er een aparte niet-politieke vereniging moest komen, die ongodsdienstigen een levensbeschouwelijk dak zou kunnen geven en zou strijden voor een gelijkwaardige positie ten opzichte van godsdienstige mensen. Bij de oprichting sprak Van Praag over de ‘grote’ en de ‘kleine’ strijd van het hu-

Wat is de toekomst van de mens en wat biedt het humanisme ons? Met die vragen stapte stichting Socrates op een tiental humanistische hoogleraren af. Aan de hand van Yuval Noah Harari's *Homo Deus* bespreken zij humanistische thema's als autonomie, ecohumanisme, duurzaamheid, kunstmatige intelligentie, zingeving en de vrije wil.

De kritiek op Harari is niet mals. Tegelijkertijd ontwikkelen de auteurs hun visie op de hedendaagse wereld en op de toekomst. Een toekomst waarin de mens, zijn leefomgeving en zijn denken een rol spelen. En blijven spelen.

Sprookjes voor hoogopgeleiden bevat bijdragen van en interviews met Marc Davidson, Neelke Doorn, Joachim Duyndam, Yolande Jansen, Elsely Kingma, Jeannette Pols, Heleen Pott, Erik Rietveld, Joop Schippers, Cor van der Weele, Bert Gasenbeek en Denker des Vaderlands Daan Roovers. Het voorwoord werd geschreven door Lieteke van Vucht Tijssen, voorzitter van stichting Socrates.

ISVW UITGEVERS

